

מרים, חברתו של משה

לפנינו אחת התעלומות הגדולות בתורה. בני ישראל מגיעים לקדש ומגלים שאין להם מים. הם מתלוננים באוזני משה ואהרן. שני המנהיגים הולכים לאוהל מועד, ושם אומר להם ה' שייקחו את המטה, יקהילו את העם, ידברו אל הסלע – ויוציאו ממנו מים.

כאן מתחילה התנהגותו של משה להיות חריגה. הוא לוקח את המטה. הוא ואהרן מקהילים את העם. ואז משה אומר: "שָׁמְעוּ נָא הַמְּרִים: הַמֶּן הַסֶּלֶעַ הַזֶּה נּוֹצֵיאַ לָכֶם מַיִם?" – ומיד "וַיִּרֶם מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ וַיַּךְ אֶת הַסֶּלֶעַ בְּמִטְהוֹ פַּעַמַיִם" (במדבר כ, י-יא).

על התנהגות זו שילמו משה ואהרן באובדן ההזדמנות להוביל את העם דרך הירדן אל תוך הארץ המובטחת. "עַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לְכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקֶּהֱל הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם" (כ, יב).

המפרשים חלוקים בשאלה במה חטא משה. בכך שכעס? בכך שהכה בסלע במקום לדבר אליו? בכך שהשתמע מדבריו אל העם שהוא ואהרן, ולא הקב"ה, הם אלה המוציאים מים מן הסלע? באחת משיחותיי על הפרשה טענתי שמשה לא חטא ולא נענש. הוא רק חזר על מה שעשה כמעט ארבעים שנה קודם לכן, כאשר

שיג ושיח – הרב יונתן זקס

ה' אמר לו להכות בסלע (שמות יז, ו). בזאת הראה כי מנהיגותו חדלה להתאים לצורכי הזמן. הוא היה המנהיג הנכון לאומה של פדויי שעבוד, אך הוא אינו המנהיג הנכון לילדיהם שנולדו בני חורין ועתידים לכבוש את הארץ.

אולם הפעם אני רוצה להציג שאלה אחרת: למה? למה משה נכשל במבחן הזה? הרי הוא עמד במצבים דומים כבר פעמיים בעבר. הראשונה הייתה במרה. אחרי קריעת ים סוף העם נסע שלושה ימים בלי למצוא מים. כשמצאו, המים היו מרים, והם התלוננו. ה' הראה למשה איך להמתיק את המים (שמות טו, כב-כו). המקרה השני הוא מסה ומריבה. כשבני ישראל הגיעו לרפידים, שוב לא מצאו מים ושוב התלוננו. משה הנואש צעק אל ה' "מָה אֶעֱשֶׂה לָעָם הַזֶּה? עוֹד מַעֲט וּסְקַלְנִי". ה' הסביר למשה בסבלנות שעליו להכות בצור, והמים בקעו ממנו (שמות יז, א-ז).

משה התגבר אפוא על שני אתגרים דומים בעבר. מדוע בפעם הזו, השלישית, איבד את קור רוחו? מה נשתנה?

התשובה נאמרת בכתוב במפורש, אך בלשון המעטה המקשה לעמוד על משמעותה. הנה זה:

וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מְדַבְּרֵי צָר בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן, וַיֵּשְׁב הָעָם בְּקִדְשׁ. וַתָּמַת שָׁם מְרִים וַתִּקָּבֵר שָׁם. (במדבר כ, א)

מיד לאחר מכן אנו קוראים: "לֹא הָיָה מַיִם לְעַדְהָ וַיִּקְהְלוּ עַל מַיִם וְעַל אֶהָרָן" (שם ב). מדרש אגדה מפורסם מסביר שבזכות מרים ליוותה באר פלאית את בני ישראל בנודיהם במדבר. כשמתה

רק בפרשת השבוע שלנו אנו מתחילים לעמוד על מלוא השפעתה של מרים, אך זאת רק ברמיזה. לראשונה מתמודד משה בלעדדיה עם אתגר, ולראשונה הוא מאבד את קור רוחו בנוכחות העם. זוהי אחת מהשפעות השכול. לא פעם אנו שומעים מאנשים שחוו אובדן הורה ואובדן אח או אחות כי האחרון קשה מן הראשון. התייתמות היא חלק מסדר החיים הטבעי, ואילו אובדן אח הוא בדרך כלל צפוי פחות ומבלבל יותר. ומרים לא הייתה אחות רגילה. משה חב לה את עצם היותו קשור למשפחתו הטבעית, את עצם זהותו כאחד מבני ישראל.

לומר שמנהיגות היא בדידות – הרי זו כבר קלישאה. אך בו בזמן, שום מנהיג אינו יכול להחזיק מעמד לבדו. יתרו אמר זאת למשה שנים רבות קודם לכן. כשראה שהוא נושא לבדו בטורח ובמשא ובכריב אמר לו, "נָבַל תִּבְלַגְּמָה גַם אֶתְּהָ גַם הָעַם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ, כִּי כִבֵּד מִמֶּךָ הַדְּבָר; לֹא תוּכַל עֲשׂוֹהוּ לְבַדְּךָ" (שמות יח, יח). מנהיג זקוק לתמיכה משלושה סוגים: (1) בני ברית שיילחמו לצדו, (2) אנשי צוות שהוא יכול להאציל להם סמכויות, ו-(3) חבר נפש אחד או יותר שהוא יכול להפקיד בידיו את היסוסיו ואת חששותיו, חבר שיאזין לו אך ורק מתוך מטרה להיות נוכחות תומכת וינסוך בו את האומץ, הביטחון והנחישות להמשיך קדימה.

זכיתי להכיר לאורך השנים מנהיגים בתחומים רבים, מתוך ידידות אישית, ועל סמך הכריות אלו אני יכול לומר בוודאות שהאמונה כי למנהיגים בכירים יש עור עבה היא אמונה שגויה. לרוב המנהיגים שהכרתי אין עור עבה. לפעמים הם פגיעים מאוד. לא פעם הם מתייסרים בלבטים. הם יודעים שמנהיג צריך לעתים מזומנות לבחור בין רע לגרוע, ושארף פעם אין הוא יכול לדעת מראש איזו החלטה תתברר כנכונה. מנהיגים נפגעים מביקורת

מרים פסקו המים לנבוע.¹ יש כאן חשיבה סיבתית פשוטה ועל-טבעית: מרים מתה, ואז לא היו מים – מכאן אתה למד שכאשר היו מים, זה היה מפני שמרים חיה. המים היו נס שאירע בזכותה.

אך יש דרך נוספת לקרוא את רצף הפסוקים הזה, דרך פסיכולוגיסטית שהנחותיה טבעיות. הקשר בין מות מרים למאורע מי מריכה שאירע אחריו נוגע פחות לבאר נסית ויותר לתגובתו של משה לתלונות בני ישראל.

זה היה הניסיון הראשון שמשה נדרש לעמוד בו כמנהיג העם בלי נוכחותה של אחותו. הבה ניזכר מה הייתה מרים למשה. היא הייתה אחותו הגדולה, הבכורה במשפחה. היא השגיחה עליו כששט בתיבת עצי גופר על היאור. היו לה העוז והתושייה לפנות אל בת פרעה ולהציע לתינוק מינקת ישראלית, הלא היא יוכבד אמו. בלי מרים, משה היה גדל בלי לדעת מיהו ולאיזה עם הוא שייך.

לאורך יציאת מצרים, מרים נוכחת ברקע הסיפור. אנו רואים אותה מובילה את הנשים בשירה על ים סוף, ומכאן ברור שהיה לה, כמו לאהרן, מעמד מנהיגותי. מושג מה על חשיבותה בעיני משה אנו מקבלים כאשר מסופר לנו, באופן מעורפל למדי, כי היא ואהרן דיברו "עַל אֲדוֹת הָאִשָּׁה הַכֹּפֵּשִׁית אֲשֶׁר לָקַח, כִּי אִשָּׁה כֹּפֵּשִׁית לָקַח" (במדבר יב, א). איננו יודעים מה בדיוק היה העניין הנדון, אך אנו יודעים שמרים לקתה בצרעת. אהרן פנה בחוסר אונים אל משה וביקש ממנו להתערב למענה, ומשה עשה זאת בפשטות רהוטה, בתפילה הקצרה ביותר שתיעודה מצוי ברשותנו – רק חמש מילים, רק אחת-עשרה אותיות: "אֵל נָא רְפָא נָא לָהּ" (שם יג). משה דואג לאחותו מעומק לבו אף שדיברה בו סרה.

ומבגידה של אנשים שהם חשבו לירידים. הם מעדיפים שלא לתת פומבי לאותות הפגיעות; הם מנהיגים, והם צריכים לשרוד וראות וביטחון שלא תמיד יש להם. אך צדקו ורונלד חפץ ומרטי לינסקי, שני חוקרי המנהיגות מהארוורד, באומרם כי "האמת הקשה היא שאי אפשר לחוות את התמורה והאושר הטמונים במנהיגות בלי לחוות גם את הכאב".²

מנהיגים זקוקים לאנשי אמון, לאנשי סוד ה"מסוגלים לומר לכם את מה שאינכם רוצים לשמוע ולא תוכלו לשמוע מאף אחד אחר", אנשים "שתוכלו להפקיד בידיהם סודות בלי לחשוש שהדברים ידלפו בחזרה לזירת העבודה". איש סוד הוא זה שאתם עצמכם עומדים בראש מעייניו; מעל הסוגיות עצמן. הוא מרים אתכם כשאתם בשפל, ומחזיר אתכם בעדינות אל המציאות כשאתם שוגים בשאננות או בעודף שביעות רצון עצמית. חפץ ולינסקי כותבים, "כמעט כל מי שאנחנו מכירים, שיש לו ניסיון של ממש במנהיגות, בטח באיש סוד שסייע לו להתגבר על הקשיים לאורך הדרך".³

הרמב"ם, בפירושו למשנה,⁴ מונה את איש הסוד כאחד מארבעה מינים של חברים, או בלשונו "אוהבים". הוא קורא לו "אוהב ביטחון", ומסביר את מהותו:

שיהיה לאדם אוהב תבטח נפשו בו, לא ישמר ממנו לא במעשה ולא בדבור. ויודיעהו כל עניניו, הטוב מהם והמגונה, מבלתי שי'רא ממנו שישגיגהו בכל זה חסרון לא אצלו ולא זולתו; כי כשיגיע לאדם בטחון באיש זה השעור, ימצא מנוחה גדולה בדבריו ובאהבתו הרבה.

קריאה קפדנית של סיפור מות מרים ומי מריבה, לאור ידיעותינו על ראשית ימיו של משה, מלמדת שמרים הייתה אשת סודו של משה, מגדל העוז של יציבותו הרגשית – ושעם לכתה התקשה משה להתמודד עם משברים כפי שהתמודד קודם לכן.

האנשים המשמשים מקור חוזק לאחרים צריכים אף הם מקור חוזק. לעתים תכופות, מקור חוזקו של משה היה הקב"ה עצמו, והתורה מרבה לספר על כך. אבל אפילו משה זקוק היה לחבר אנושי, ועל פי הרמזים שהתורה מנרכת נראה שהייתה זו מרים. היא הייתה מנהיגה בזכות עצמה, אך גם אחד ממקורות כוח העמידה של אחיה.

כי אפילו גדולי המנהיגים אינם יכולים להנהיג לבד.

1. תענית ט ע"א.
2. רונלד א' חפץ ומרטי לינסקי, מנהיגות במבחן: להוביל שינוי ולהישאר בחיים, מאנגלית: דרורה בלישה, תל אביב: משכל, 2007, עמ' 241.
3. שם, עמ' 215.
4. רמב"ם פירוש המשנה, אבות א, ו.

נהניתם?

רוצים לקבל את שיחותיו של הרב יונתן זקס
ישירות למייל שלכם?

לחצו להרשמה!

